

UDK 821.163.4(497.6).09-1“19/20“

Primljeno: 15. 02. 2021.

Stručni rad
Professional paper

Ikbal Smajlović

STILSKO-FORMACIJSKA VERTIKALA NOVIJEG BOŠNJAČKOG PJESNIŠTVA

(Nehrudin Rebihić: *Bošnjačka poezija 20. i 21. stoljeća*, Zavod za kulturu sandžačkih Bošnjaka u Republici Srbiji, Novi Pazar, 2020)

Iako prilično mlad, dr. sc. Nehrudin Rebihić dao je već značajan doprinos proučavanju bosanskohercegovačke i bošnjačke književnosti te je njegovo ime već prepoznatljivo u književnonaučnim krugovima. Dokaz tome jesu i brojne domaće i međunarodne književne konferencije na kojima je učestvovao, 30-ak objavljenih radova u priznatim naučnim časopisima (kako u Bosni i Hercegovini, tako i van njenih granica) te do danas, u relativno kratkom razdoblju, već četiri objavljene knjige (autorske, koautorske ili priređivačkog tipa). Priređivačkog karaktera jeste knjiga *Zeleni biseri – Izabrane pjesme, crtice i publicistički članci Džemile Hanumice Zekić (1917-2004)*, objavljena 2019. godine. Knjiga *Biti izvan kanona – Književno djelo Rasima Filipovića*, izašla 2018. godine, bavi se, kako to sugerira i sam njen naslov, ličnošću i književnim stvaralaštvom jednog iz plejade zaboravljenih i zanemarenih bošnjačkih autora iz perioda međuraća – pripadnika pokreta socijalne literature u novijoj bošnjačkoj književnosti te jednog od kvantitativno najplodotvornijih dramskih pisaca svog vremena. Osebujan je to i mukotrpan književnohistorijski poduhvat, uz koji je Rebihić ponudio i interpretacijski osvrt na Filipovićeve djela, oslikavajući nam njegove poetičke putanje, kao i njegovu poziciju unutar bošnjačke književnosti. Knjiga *Bošnjaci o Bosni i sebi* (2018) sadrži izbor zanimljivih književnih i esejističkih tekstova bošnjačkih autora (ne ograničavajući se, pritom, tek na bošnjačke autore unutar granica Bosne i Hercegovine); Rebihić je tu koautor, zajedno sa Seadom

Šemsovićem i Dijanom Hadžizukić. Četvrta i najnovija knjiga *Bošnjačka poezija 20. i 21. stoljeća* (2020), o kojoj će u nastavku biti riječi, bavi se pjesničkim opusima prominentnih bošnjačkih autora 20. i 21. stoljeća.

Dosadašnji Rebihićev rad podudaran je sa sve snažnijim trendom povratka kritičara faktografiji i početnom proučavanju književnosti. Drugim riječima, nakon postmodernističke / poststrukturalističke dominacije teorije, kritičari sada manje zaziru od arhivskih „iskopavanja“, klasičnih pristupa književnoj građi i sistematiziranja književne povijesti. Dakako, sve ovo ne znači radikalno odbacivanje teorije – ona je i dalje i potrebna i prisutna, ali je dokinuta njena prevlast te je svedena na potrebnu mjeru. Sve je očigledniji i zaokret ka kulturalnom modelu proučavanja i razumijevanja književnosti.

Podsjećajući „na dva lica kulture i književnosti – pojedinačno i univerzalno“, autor u **Uvodu** knjige naglašava kako se oni “ne tretiraju kao isključivosti nego kao mjesto dijaloga, simbioze i sinkretizma, odnosno nijedan od ova dva segmenta nisu predstavljeni kao nešto što treba da anulira svoju suprotnost“ (str. 10). Razumijevajući Bosnu i Hercegovinu kao prostor „susreta i prožimanja velikih kultura, civilizacija, pa i ideologija“, Rebihić, potpuno opravdano, i u njenoj književnosti vidi manifestiranja i „upisivanja“ takvih procesa, bez obzira da li se ona sama prema svemu tome „nekad odnosila pozitivno, a nekad negativno“ (str. 11), stvarajući u tom kompleksnom miješanju i preplitanju jednu *kaleidoskopsku sliku i kulture i književnosti*. Primjenjujući ovakve stavove na bošnjačku poeziju 20. stoljeća, Rebihić zaključuje:

Bošnjačka poezija 20. stoljeća od tih književnih i kulturnih natruha uspjela je oblikovati jedan specifičan poetski senzibilitet u kojem se, na jednoj strani, ljubomorno čuva duh tradicije kroz motive, teme, forme i oblike, dok, na drugoj strani, on se, bez bilo kakvog zazora, otvara prema novim, najčešće zapadno-evropskim stilsko-formacijskim utjecajima. I jedno i drugo daje joj osobeni kvalitet u kojem se istovremeno prepliću i egzistiraju poetski kvaliteti tradicije i novog, slavenski i orijentalno-islamski elementi sa zapadnoevropskim književnim i kulturnim sistemom. Stoga je i moguć Bašagićev, Humin, Dizdarev i Kujovićev poetski sinkretizam u kojem se spajaju elementi evropskog romantizma s orijentalno-islamskom i usmenom književnom tradicijom, modernistički (modernizam) pokreti sa srednjovjekovnom bosanskom kulturom i helenskim naslijeđem, postmodernistički tehničko-izvedbeni modusi s orijentalno-islamskim formama i oblicima, te, na koncu, grčko-rimska mitologija, Platonova filozofija, Eliot i Jejs s Mevlanom i Ibn Arebijem, s Kulinom banom i Derviš-pašom Bajezidagićem itd. (str. 11)

Gore spomenuto postmodernističko / poststrukturalističko tabuiziranje tradicionalnog književnokritičkog pristupa književnosti i književnoj povijesti djelimično je

i razlog nastanka ove knjige. K tome, zapostavljenost i rubna pozicija poezije te zazor od „interpretacije i književno-kritičke analize ovog književnog roda“ rezultirali su i pojavom da „nastavnici u školama nisu dovoljno ohrabreni, pa i osposobljeni, da analiziraju i interpretiraju poeziju zbog čega je izbjegavaju i planski istiskuju, a sve više pažnje posvećuju proznim tekstovima (pa i jeziku / gramatici)“, čime se, nažalost, dodatno cementira ovaj nezavidan položaj koji poezija danas zauzima, dovodeći do „lančane reakcije koja se kasnije prenosi na učenike ili studente koji se najvjerovatnije poslije nikada više neće valjano posvetiti ovom književnom rodu“ (str. 9-10).

Osim nastojanja da pokaže i približi *tehnike i metode analize poezije*, autor je na dvjestotinjak stranica, koliko knjiga sadrži, pokazao i kontinuitet bošnjačke književnosti te mijene kroz koje je ona prolazila u svom novijem višedecenijskom razvoju, istovremeno sugerirajući i njenu poziciju unutar šire jugoslavenske interliterarne zajednice, kao i kontinuiranu tendenciju da se približi i uključi u globalne književno-umjetničke tokove. Sukladan takvoj prirodi predmeta istraživanja je i Rebihićev pristup. On prvo daje općenite napomene o globalnim književnim strujanjima i izdvaja osnovne karakteristike (sagledavajući ih teorijski, kulturalno, ideološki...), a potom se spušta na regionalni i bosanskohercegovački nivo, demonstrirajući sve na pojedinačnim pojavama i konkretnim primjerima unutar bošnjačke književnosti. U pravilu opredjeljuje se za analize po dvije-tri pjesme odabranih kanonskih bošnjačkih pjesnika / pjesnikinja (njih ukupno 11) koji reprezentuju stilsko-formacijske metamorfoze, pokazujući „šta je svjetsko kod bošnjačkih pjesnika i pjesnikinja, odnosno šta je univerzalno i estetsko“ (str. 10). Tako se, u konačnici, jasno oslikavaju i poetički identiteti tih pjesnika / pjesnikinja, ali, istovremeno, i odjeci stilsko-formacijskih nanosa.

Knjiga *Bošnjačka poezija 20. i 21. stoljeća* sastoji se od zasebnih cjelina koje su bazirane na, kako to sam autor ističe, *vertikalnom razvoju* bošnjačke književnosti, prateći aktuelne globalne stilsko-formacijske tendencije: 1. **romantizam i moderna**: analizirane pjesme Safveta-bega Bašagića te Muse Ćazima Ćatića; 2. **avangarda**: Hamza Humo, Ahmed Muradbegović i Hasan Kikić; 3. **Modernizam**: Skender Kulenović, Mak Dizdar, Abdulah Sidrana i Bisera Alikadić, 4. **ratno pismo i postmoderna**: Zilhad Ključanin i Asmir Kujovića.

Da će stilsko-formativne aspekte poezije držati u prvom planu i u tako uspostavljenom okviru realizirati svoje interpretacije Rebihić je potvrdio već u prvom poglavlju knjige. Bašagićev odgovor na zahtjeve romantičarske poetike ostvaruje se u formatu južnoslavenskog etnoromantizma uz konstantno utapanje *individulanog JA u kolektivno Mi*. Modernist Ćatić pak „polazi od individue i njenog identiteta“ te, za razliku od Bašagića, „ne koristi poeziju kao sredstvo kako bi predstavio određenu

političku ideologiju ili historijsku istinu, već kao estetsko sredstvo koje se nalazi izvan historije i ideologije“ (str. 36).

I u nastavku knjige Rebihić kritički tumači pjesme odabranih bošnjačkih pjesnika i pjesnikinja, otkrivajući njihove poetičke putanje, ali i generalne mijene bošnjačke poezije, potencirajući istovremeno i zajednička obilježja njihovog pjesničkog identiteta sa stilsko-formacijskim pokretima širih, evropskih, razmjera. Autor je pokazao svu razuđenost i polivalentnost avangarde (njeni brojni *-izmi*) kroz poeziju Hume, Muradbegovića i Kikića (Humina *panteistička* slika svijeta i *psihologizacija vremena*; Muradbegovićevo *otuđenje* i *transmorfoza* u *trajno* i *nepovratno*; Kikićeve *etička utopija*); zatim modernistička oslobođenja od socrealističke uniformnosti (Kulenovićeva estetičke pretenzije; intertekstualnost i interkulturalnost Dizdareve poezije; Sidranov *dijalog sa tradicijom*; žensko – *eros* i *tijelo* – te ratno pismo – *krik* i *psovka* – B. Alikadić).

Na kraju, u znak potvrde o postmoderni kao trpezi historijskih poetika, a pišući o poeziji Asmira Kujovića, Rebihić će potencirati sličnosti njegove poetike sa poetikama prethodno obrađenih pjesnika „u kontekstu povijesno-razvojnih procesa bošnjačkog pjesništva“ te zaključiti kako „Kujovićeva poezija sobom nosi ponešto od Čatićeve moderne i Kulenovićevog visokog modernizma (estetska utopija, klasične forme stiha, jezičko-ritmička organizacija stiha), od Dizdarevog smisla za prošlost (mitologiju, religiju, kulture), od Humine avangardne poetike (dualitet svijeta i težnja nepovratu, kolaž, montaža), ali i od postmodernih tehnika (intermedijalnost, intertekstualnost)“ (str. 191).

Knjiga *Bošnjačka poezija 20. i 21. stoljeća* bit će neizostvan materijal ne samo učenicima i studentima (u smislu upoznavanja sa tehnikama i metodama analize poezije), nego i općenito svima koji se zanimaju za bošnjačku književnost, a posebice onima koji nastoje razumjeti i tumačiti bošnjačku poeziju kroz metamorfoze njenih razvojnih procesa te nastojanja da se uključi u savremena svjetska književna strujanja.

Adresa autora
Authors' address

Ikkal Smajlović
Univerzitet u Zenici
Filozofski fakultet
ikkal.smajlovic@unze.ba